

Аналіз інтерференції в аспекті сполучуваності слів

Т. М. Єфименко

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, Миколаїв, Україна
Corresponding author. E-mail: efimenko2712@mail.ru, efimenkot2712@gmail.com

Paper received 26.10.19; Accepted for publication 15.11.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-211VII62-16>

Анотація. У статті розглядаються інтерференція в аспекті сполучуваності слів, причини та механізм її виникнення, її вплив на комунікацію. Пропонується застосування трансформацій, спрямованих на адекватну передачу змісту оригіналу з урахуванням норм мови перекладу. У статті аналізуються теоретичні засади дослідження інтерференції, з'ясовується сутність поняття «інтерференція». Характеризуються класифікації загальнолінгвістичних ознак даного мовного явища, дослідження її ролі та функцій.

Ключові слова: інтерференція, сполучуваність, білінгвізм, мовний контакт, граматична трансформація.

Введення. Інтерес до проблем у перекладі із боку лінгвістів та його всебічне вивчення є у курсі теорії та практики перекладу вже традиційними, а різке збільшення масштабів перекладацької діяльності посилює інтерес подвійно. У радянські часи стався так званий інформаційний вибух - різке збільшення обміну інформацією між людьми і країнами, - який супроводжувався «перекладацьким вибухом» - відповідним збільшенням масштабів перекладацької діяльності в весь світ, а також збільшенням кількості людей, які володіють двома і більше мов. Така ситуація мала безліч наслідків. Виникає необхідність дослідити інтерференцію у перекладі найбільш докладно. Причиною виникнення інтерференції є той факт, що людина буде своє іншомовне висловлювання згідно норм рідної мови та встановлює між окремими мовними фактами іноземної мови невластиві зв'язки та відносини. Врахування інтерференції під час вивчення іноземної мови дозволяє попередити помилки та зменшити їх кількість, тим самим полегшити процес навчання та ідентифікувати його, сприяє більш ефективному розвитку вторинної мовної компетенції

Короткий огляд публікацій по темі. Проблема інтерференції описується в працях багатьох вітчизняних і закордонних вчених, таких як У. У. Алімов, Є. Бужаровська, У. Вайнрайх, Є. М. Верещагін, У. А. Виноградов, У. У. Климов, Л. М. Ковиліна, У. М. Комісарів, М. А. Любимова, Р. До.Миньяр-Белоручев, М. Б. Мечковская, Еге. Петрович, У. Ю. Розенцвейг, Ю. І. Студеничник, Еге. Хауген, Л. В. Щерба.

Мета статті. Полягає в дослідженні інтерференції, щодо сполучуваності слів, визначенні її значення, з'ясуванні змісту поняття «інтерференція», охарактеризуванні класифікації загальномовних ознак інтерференції.

Матеріали та методи. Сполучуваність - це одне з фундаментальних властивостей мовних одиниць, що відбиває синтагматичні відносини між ними. Виділення синтагматических відносин пов'язують зазвичай з ім'ям Ф. де Сосюра. Він пов'язував синтагматичні відносини з лінійним характером мови, її протяжністю, односпрямованістю, послідовністю.

У вітчизняній лінгвістиці ідеї Ф. де Сосюра розвивали І. А. Бодуен де Куртене, що описував синтагматичні відносини в термінах відносин рядоположеності, та Н. В. Крушевський, що визначає їх як "відносини по суміжності" [1].

У лінгвістичну літературу термін «інтерференція» запроваджено вченими Празького лінгвістичного гуртка. Проте широке визнання цей термін отримало відразу після виходу друком монографії У. Вайнрайха [2]. Відповідно до У. Вайнрайху, під інтерференцією розуміють «порушення білінгвами (людиною, яка володіє двома мовами) норм і правил співвідношення двох контактуючих мов» [2].

На думку Еге. Хаугена, інтерференція є «випадки відхилення від норм мови, які у промови двомовних носіїв внаслідок знайомства коїться з іншими мовами» [15].

Встановлення закономірностей функціонування інтерференції в іншомовному спілкуванні двомовців потребує її розгляду на рівні мови й мовлення (Л.І. Бараннікова, У. Вайнрайх, О.Н. Короткова, В.А. Михайлов). Слід відмітити, що навчальна ситуація є однією зі сприятливих умов виникнення інтерференції.

При цьому важливим аспектом вивчення цього явища стає прогнозування помилок, що дозволяє запобігти їх виникненню в процесі навчання іноземної мови. Ще роботами Л.В. Щерби була намічена програма вивчення та опису мовних контактів як процесу інтерференції, сутність якого лінгвістично визначається взаємним пристосуванням мови того, хто говорить і мови слухача до відповідних змін норм двох контактуючих мов [4].

В. Ю. Розенцвейг вважає, що «інтерференція – це порушення білінгвом правил співвіднесення контактуючих мов, яке проявляється в його мовленні у відхиленні від норми» [4]. «Інтерференція (від лат. *inter* – між собою, взаємно і *ferio* – торкаюся, ударяю) – взаємодія мовних систем в умовах двомовності, що складається або під час контакту мов, або у процесі індивідуального освоєння нерідної мови; виражається у відхиленні від норми і системи іншої мови під впливом рідної...» [7, с. 5]. На відміну від перемикування кодів, у процесі інтерференції відбувається не зміна мови, а зміна однієї мови під впливом іншої [4].

Результати та їх обговорення. На сьогоднішній день проблема сполучуваності слів є надзвичайно актуальною, насамперед, у плані прикладного його аспекту (навчання нерідній мові, лексикографії, перекладу тощо). Завдання сучасного етапу також входить і створення нових словників комбінаторного типу, які відображали б всі сполучувані властивості мовної

одиниці. Вивчення сполучуваності слів виявилось ключовим і для вирішення ряду методичних завдань, найважливішою з яких є всебічний опис мови як іноземної (російської, англійської, німецької і т.д.).

Лінгвістичний енциклопедичний словник визначає сполучуваність як "властивість мовних одиниць поєднуватися при утворенні одиниць більш високого рівня" [5]. Таке визначення сполучуваності є найбільш загальним і приймається більшістю лінгвістів. Так, Г.В.Степанова і А.Н.Шрам дають схоже визначення сполучуваності: "сполучуваністю слова, його синтаксатикою називають здатність конкретного слова з'єднуватися з іншими словами при утворенні пропозицій в зв'язному мовленні. Сполучуваність, як і значення, є невід'ємною стороною слова. Разом зі значенням і звуковою оболонкою вона надає слову якісну визначеність, входить як складова частина в його характеристику" [14]. Реальна сполучуваність слів обумовлюється як власне лінгвістичними, так і екстралінгвістичними факторами.

З лінгвістичної точки зору термін «інтерференція» використовується у зв'язку із вивченням проблеми контактування мов для позначення тих змін, які спостерігаються в мові носіїв двомовності (багатомовності) як результат взаємодії різних мовних систем. Однак у визначенні поняття мовної інтерференції немає повної єдності серед лінгвістів. Деякі пов'язують її із поняттям мовної норми, інші – з лінгвістичним переплетенням (накладанням). Деякі трактують це поняття широко, включаючи в її зміст явища запозичення та субстрату, інші – вузько, обмежуючись лише порушеннями мовних норм в мовленні [3, с. 104-110, 8].

Загальною передумовою інтерференції є те, що людина, розмовляючи другою мовою, завжди якоюсь мірою використовує навички мовлення рідною (або основною) мовою, наприклад, навичку розрізнення дзвінкх і глухих приголосних, навичку вживання іменника в функції присудка тощо.

Протягом тривалого часу вважалося, що міжмовна інтерференція відбувається лише в одному напрямі – з рідної мови в іноземну. Кінець цій думці поклала мовознавець Е. Мегісте, яка займалася дослідженням проявів інтерференції у трилінгвів. Учена дійшла висновку, що фактично лише одна з мов, якими володіє трилінгв, є «активною». За її дослідженням, це та мова, яку трилінгви використовують у повсякденній практичній діяльності (навчання, професійній діяльності тощо) та якою активно спілкуються упродовж певного часу (у Мегісте – від одного року й більше). При цьому їхня рідна мова переходить у розряд пасивної – мови винятково домашнього вжитку з обмеженим певною побутово-родинною тематикою лексиконом [8, 11, с. 81]. Цей факт дає підстави стверджувати, що інтерференція відбувається не з рідної мови в іноземну, а з іноземної мови в рідну й навпаки.

У методиці викладання іноземних мов інтерференція розглядається як негативний результат неусвідомленого перенесення колишнього лінгвістичного досвіду, як гальмівний вплив рідної мови на досліджувану іноземну. На думку Р.К. Міньяр-Белоручева, інтерференція це накладення сформованих навичок на ті, що формуються знову зі знаком мінус, те ж саме, що й негативний переніс [12, с. 18]. Залежно від "напрям-

ку" інтерференція може бути прямою, зворотною чи двосторонньою: від виду мовленнєвої діяльності – імпресивною (рецептивною) або експресивною (продуктивною): від форми прояву – явною або прихованою; внутрішньомовною (внутрішньою) або міжмовною (зовнішньою), інтерференцією першої або другої мови: від результату – ускладнюючою, порушуючою або руйнівною [4,12].

Серед найбільш поширених причин порушення мовної сполучуваності слів під впливом інтерференції ми виділили:

1) Розбіжності в семному складі англійських та українських слів. У цьому випадку лексичне значення слів M1 і M2 близьке, але різняться за наявності / відсутності будь-якої семи.

Наприклад: *I think, people should eat healthy food, be active and often visit a doctor.* - Я вважаю, що люди повинні їсти здорову їжу, бути активними і частіше відвідувати лікаря.

В даному випадку мало місце порушення сполучуваності англійських слів *visit* і *doctor*.

Лексичне значення і переклад слова *visit* такі «to go to a place in order to look at it, or to a person in order to spend time with them» (піти куди-небудь, щоб подивитися на це, або до людини, щоб провести час з нею; відвідувати; відвідати; гостювати).

В англійському слові *to visit* актуалізована сема «прийти з метою провести час», яка відсутня в українському слові *відвідати*. Тому словосполучення *to visit a doctor* є невірним з точки зору семантики. Значення *сходити до лікаря* передається в англійській мові стійким виразом *to see a doctor*. В даному випадку має місце порушення лексичної і семантичної сполучуваності, викликане лексико-семантичною інтерференцією.

2) Відсутність в англійській мові еквівалента слова в українській мові (в даному випадку мова йде про «помилкових друзів перекладача»).

Наприклад: *There is a product store near my house.* - Поруч з моїм будинком - продуктовий магазин.

У зв'язку з відсутністю в англійській мові прикметника зі значенням «пов'язаний з продуктами, з їжею», комунікант вжив в цій функції іменник *product*, яке перекладається як «продукт, вироблення, виріб». Але, з точки зору англійської мови, словосполучення *product store* неможливо, так як, по-перше, тут порушується морфосинтаксична сполучуваність (іменник *product* вжито у невластивій йому функції прикметника), по-друге, для передачі значення продуктового магазину, в англійській мові існують вирази *grocery* або *food store*. Таким чином, в даному реченні порушена не тільки морфосинтаксична, а й лексична і семантична сполучуваність слів.

3) Зближення лексичних одиниць української та англійської мов на основі їх зовнішньої форми - фонетичної або графічної подібності.

Наприклад: *Your body will stay stronger.* - Ваше тіло буде ставати сильнішим.

В даному випадку порушена сполучуваність слів *stay* (залишатися, зупинятися) і *stronger* (сильніше). Комунікант вжив слово *stay* в невластивому йому значенні *ставати*, яким в англійській мові виражаються словом *become*. Це пов'язано з тим, що слова

stay і *become* володіють зовнішньою схожістю, і, на цій підставі, були зближені в свідомості комуніканта, в результаті чого слово *stay* було наділене новим значенням. Таким чином, в результаті лексико-семантичної інтерференції, відбулося порушення морфосинтаксичної і семантичної сполучуваності.

Слід зазначити, що зближення лексичних одиниць за формою більш часто відбувається в результаті внутрішньомовної інтерференції (без втручання другої мови). Так, на підставі формальної подібності можуть бути зближені слова *rough* (грубий) і *raw* (сирої), *invent* (винаходити) і *invite* (запрошувати). В результаті внутрішньомовної інтерференції також може відбуватися порушення сполучуваності слів.

4) Невільне або фразеологічно пов'язане значення компонентів словосполучення рідної або іноземної мови.

Наприклад: *We have spent a lot of time on air.* - Ми провели багато часу на повітрі.

Українське слово *повітря* має фразеологічно пов'язані значення «*поза приміщенням*», яке не виражене у англійського слова *air*. Значення «*поза приміщенням, на відкритому повітрі*» передається в англійській мові словосполученням *in the open air* або *in the open*, вираз *on air* означає «*в ефірі*» або «*в режимі випромінювання*». Таким чином, для вираження одного і того ж значення, українському слову *повітря* не потрібен розповсюджувач (відкритий), а англійської він необхідний (*open*). Порушена лексична і семантична сполучуваність.

5) Полісемія як українських, так і англійських слів.

Наприклад: *This job hasn't approached to me.* - Ця робота мені не підійшла.

В даному випадку мало місце порушення сполучуваності англійських слів *job* (робота) і *to approach* (підходити). Слово *to approach*, як і українське *підходити* є багатозначним. У цих лексичних одиницях збігається тільки одне лексичне значення - «*йдучи, наблизитися до кого-, чого-небудь*» («*to come near or nearer to something or someone*»). В даному реченні комунікант вжив слово *підходити* в значенні «*виявитися відповідним чогось, придатним, прийнятним для кого-, чого-небудь*», якого немає у англійського слова *to approach*. Таким чином, через полісемію українського слова відбулося порушення норм лексичної і семантичної сполучуваності слів англійської мови.

Причиною виникнення інтерференції є той факт, що людина будує своє іншомовне висловлювання за

нормами рідної мови і встановлює між окремими мовними фактами іноземної невластиві зв'язки та відносини.

На думку науковців, до основних причин, що призводить до помилок, належать переконання:

1) в однозначності слів і граматичних форм та змішування графічного образу слова;

2) помилкове використання аналогії, переклад слів більш конкретними значеннями, ніж вони фактично мають;

3) невміння знайти українське значення для перекладу англійських слів, лексичних та граматичних сполучень тощо [15, с. 5].

В.В.Алімов говорить про те, що відсутність еквівалента слову рідної мови змушує комуніканта калькувати або транслітерувати це слово, що часто є причиною появи нових слів. Так, під впливом англійської мови, в українській мові з'явилися такі слова, як шейпінг, тренінг, рейтинг, бодіблдинг.

В.А.Корнева зазначає, що лексична інтерференція нерідко призводить до буквализму - помилок, які виникають по удаваній аналогії з існуючими українськими словами. Так, наприклад, слово "*journal*" розуміється як "*журнал*", а не "*газета*"; "*magazine*" - "*магазин*", а не "*ілюстрований журнал*"; "*demonstration*" - "*демонстрація*", а не "*прояв, доказ*" [4].

Висновки. Як доказ проявів інтерференції в аспекті сполучуваності слів, нами було проведено експеримент з виявлення інтерференції і причин її виникнення в умовах двомовності. За результатами експерименту було зроблено висновки і представлені загальні методичні рекомендації при вивченні сполучуваності слів нерідної мови. На підставі проведеного дослідження можна говорити про те, що вивчення сполучуваності слів з позиції інтерференції видається надзвичайно важливим, оскільки дозволяє вирішити ряд як методичних, так і лінгвістичних завдань. У лінгвістичних дослідженнях різні типи сполучуваності розглядаються окремо. На практиці ж засвоєння норм різних типів сполучуваності - граматичної, лексичної, семантичної - відбувається одночасно, у взаємозв'язку. Тому дуже важливо комплексне вивчення сполучуваності з метою подолання інтерференції, яке дозволяє враховувати умови, причини, рівні мови та інші екстра та внутрішньо лінгвістичні фактори, що впливають на успішне засвоєння сполучуваних норм нерідної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодуэн де Куртэнэ Избранные труды по общему языкознанию. - Т.- М., 1963. - С. 364.
2. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие / У. Вайнрайх // Новое в лингвистике. - Вып. 6. Языковые контакты. - М., 1972. - С. 25-60.
3. Валігура О. Р. Систематизація ознак мовної інтерференції / О. Р. Валігура // Нова філософія / за ред. Манакіна В. М. - Запоріжжя: ЗНУ, 2009. - № 36. - С. 104-110.
4. Волошок І.Ю. Інтерференція та її типи на різних мовних рівнях / «Збірник наукових праць «Педагогічні науки». - Херсон, 2012. - № 2. - С. 81-85.
5. Гак В.Г. Сполучуваність// Лінгвістичний енциклопедичний словник. - М.: Радянська енциклопедія, 1990. - С.685.
6. Д'яков А. С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. - К.: Вид. дім «KM Academia», 2000. - С. 218.
7. Жлуктенко Ю. О. Мовні контакти: Проблеми інтерлінгвістики. - К.: вид-во Київ. Ун-ту, 1966. - С. 135.
8. Кардаш Л.В. Різномасштабні дослідження мовної інтерференції / Збірник наукових праць «Молодий вчений» (педагогічні науки). - Херсон, 2016. - № 2. - С. 280-283.
9. Комиссаров В. Н. Слово о переводе / Комиссаров В. Н. - М.: Междунар. отношения, 1973. - С. 162 - 168.
10. Короткова О. Н. Фонологический механизм языковой интерференции: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. «Теория языкознания» / О. Н. Короткова. - М., 1986. - С. 19.

11. Манакин В. М. Конвергентне образования и проблема интерференции в условиях близкородственного двуязычия // Проблемы міжпредметних зв'язків в умовах білінгвізму. – Дрогобич, 1990. – С. 80-82.
12. Миньяр-Белоручев Р. К. Методический словарь. Толковый словарь терминов методики обучения языкам / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М., 1996. – С. 144.
13. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля – К, 2008. – С. 712.
14. Степанова Г.В., Шрам О.М. Введення в семасіологію російської мови. КДУ, 1980.
15. Хауген Э. Языковой контакт / Э. Хауген // Новое в лингвистике. – Вып. 6. – М.: Прогресс, 1972. – С. 61 – 80.
16. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность: сборник работ/ Под ред. Л.П. Зиндер, М.И. Матусевич. – М.: УРСС, 2004. – С. 432.

REFERENCES

1. Baudouin de Courtenay Selected Works on General Linguistics. - M.-M., 1963. - P. 364.
2. W. Weinreich Monogamy and multilingualism / W. Weinreich // New in Linguistics. - Вып. 6. Language contacts. - M., 1972. - С. 25-60.
3. Valigura O. R. Systematization of signs of speech interference / O. R. Valigura // New Philosophy / ed. Manakin V.M. - Zaporizhzhya: ZNU, 2009. - No. 36. - P. 104-110.
4. Voloshok I.U. Interference and its types at different language levels / "Collection of scientific works" Pedagogical sciences ". - Kherson, 2012. - No. 2. - P. 81-85.
5. Gak V.G. Compatibility // Linguistic Encyclopedic Dictionary. - M.: Soviet Encyclopedia, 1990. - P.685
6. A.A. Dyakov Fundamentals of Terminology: Semantic and Sociolinguistic Aspects / A.S. Dyakov, T. R. Kiyak, Z. B. Kudelko. - K.: View. House "KM Academia", 2000. - P. 218.
7. Zhluktenko Yu. O. Language contacts: Problems of interlingualism. - K: a kind of Kiev. Un-th, 1966. - P. 135.
8. Kardash L.V. Different aspects allowed the study of language interference / Proceedings of "young scientist" (teaching science). - Kherson, 2016. - No. 2. - P. 280-283.
9. Komissarov V. N. The word about translation / Komissarov V. N. - Moscow: International. relationship, 1973. - P. 162 - 168.
10. Korotkova O.N. Phonological mechanism of language interference: the author's abstract. dis. for scientific research. degree of Cand. philol. Sciences: spec. "The theory of linguistics" / O.N. Korotkova. - M., 1986. - P. 19.
11. Manakin V. M. Convergent formations and the problem of interference in the conditions of close-bilingualism // Problems of interpersonal relations in the conditions of bilingualism. - Drohobych, 1990. - P. 80-82.
12. Minyar-Beloruhev RK Methodological vocabulary. Explanatory dictionary of terms of the methodology of teaching languages / RK Minyar-Beloruhev. - M., 1996. - P. 144.
13. Selivanova O. Modern Linguistics: Directions and Problems: Textbook / O. O. Selivanova. - Poltava: Environment - K, 2008. - P. 712.
14. Stepanova G.V., Shram O.M. Introduction to the Semasiology of the Russian Language. KSU, 1980
15. Haugen E. Language contact / E. Haugen // New in linguistics. - Extract 6. - Moscow: Progress, 1972. - P. 61 - 80.
16. Shcherba L.V. Language system and speech activity: collection of works, Ed. L.R. Zinder, M.I. Matusevich. - M.: URSS, 2004. - P. 432.

Analysis of interference in the aspect of word compatibility

T. Yefymenko

Abstract. The article deals with interference in the aspect of word compatibility, causes and mechanism of its occurrence, its influence on communication. It is proposed to use transformations aimed at adequately conveying the content of the original, taking into account the norms of the language of translation. The article analyzes the theoretical principles of the study of interference, clarifies the essence of the concept of "interference". Classifications of general linguistic features of this linguistic phenomenon, study of its role and function are characterized.

Keywords: *interference, connectivity, bilingualism, language contact, grammatical transformation.*